

SUGÁR ISVÁN:
AZ EGRI VÁR ÉS VIADALA

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1971., 152 p., 60 képes tábla)

Sugár István könyve magas színvonalon elégti ki a tudományos ismeretterjesztés igényeit. Rövid, áttekinthető, gazdagon illusztrált fejezetei különösen alkalmassá teszi ezt a szép magyar nyelven írt munkát arra, hogy az olvasók széles rétegeinek nyújtsanak alapos ismereteket a leghíresebb magyar végvárról és dicső védelméről.

A mű bevezetéseként a szerző áttekintést ad a Mohács utáni Magyarország nemzetközi és belső helyzetéről. Ezt követően a végvárrendszer jelentőségét érzékelteti, majd Eger várának — mai fogalmakkal így mondanánk — hadászati és harcászati szerepét mutatja be. Induktív megközelítést tovább folytatva Sugár István nyomon követi az egri régészeti feltárások és az építéstörténeti kutatások eredményeit, mindvégig a várostrom és -védelem fejlődésének tükrében. Végül hiteles képet rajzol az egri vár XVI. századi jövendelmeiről, felszereléséről és őrségének szervezetéről.

A vár jelentőségének, felszerelésének és védelmi építményeinek alapos ismeretében tájékozódhat az olvasó az 1551—52-es török hadjáratról. Gárdonyi nyomán immár klasszikussá vált Tinódi-idézetből győződhetünk meg arról, hogy a magyar rendek felelőtlenül, az ország érdekeivel nem törődve hűdöztek a harctól:

„Azért ha az koncával jóllaktatok,
az levét es reá megigyátok.” (50. o.)

Sugár István külön fejezetben vállalkozik arra, hogy felülvizsgálja a védők létszámáról eddig vallott nézeteket. Szerinte nem a Tinódi nyomán ismert 1935, hanem az 1985 fő a helyes szám. (66. o.) További fejezetekben tájékoztatja az olvasót a védők fegyverzetével és a várnak az ostromot közvetlenül megelőző állapotával. Ismereteinket különösen gazdagítja két ábra, amelyen a szerző a vár alaprajzára vetítve bemutatja egyrészt az őrség számszerű elhelyezését, másrészt a vár tüzérségének lehetséges löirányait és pásztázási le-

hetőségeit. (66—67. o.) Ezt követően a szerző felbecsüli a török hadsereg létszámát is, amit — nézetünk szerint némi túlzással — 75 ezer főben állapít meg. (70. o.)

A szembenálló felek alapos és részletekbe menő bemutatása után a meginduló harcselekmények egyes szakaszai szerint ábrázolja a szerző Eger vár ostromát. A hadműveletek első szakasza (szeptember 11—29) magába foglalta a vár körülvételét, intenzív lövetését és az első nagy támadást: a Szent Mihály-napi rohamot. Ez azonban megtört a vár védőinek hőies ellenállásán.

A kudarcba fulladt rohamot kölcsönös erőgyűjtés követte. Egyúttal a törökök megkísérelték az őrségnek belülről történő bomlasztását, ez Hegedűs hadnagy — szerencsére sikertelen — árulásakor csaknem eredménnyel járt. Miután a védők harckészségét a lőporraktár felrobbanása sem törte meg, elkezdődött az ostrom második szakasza (október 4—11). Ennek során a török sereg alkalmazta a tüzérségi előkészítést, aknafúrást és a gyalogsági rohamot. A harcok során mindkét fél, kiváltképp Bornemissza Gergely főhadnagy, gyakran folyamodott ötletes újításokhoz — amilyen például Bornemissza híres tüzes kereke. Mekcsey István helyettes várkapitány a rohamok fő célpontjánál, az ún. Ókapunál verte vissza a törököket. A védők kiváló harci szellemét bizonyítja, hogy aktív védelemre is maradt erejük: kitörésekkel zavarták az ostromlókat. Másfelől a várból korábban kiszorult Nagy Lukács hadnagy és portyája átvágta magát a török táboron, és bejutott a várba. Bravúros haditette tovább emelte a védők lelkesedését.

A beállt őszi időjárás, az utánpótlási nehézségek arra kényszerítették a török hadvezetést, hogy az eddigi kudarcok ellenére, megfelelő előkészítés nélkül, megkockáztassa az újabb rohamot. Ezért az ostrom befejező szakaszában (október 12—18), az azonnali döntés kikerőszakolására, a véráldozatokkal mit sem törődve, a gyalogsági rohamot

erőltette. Az így kibontakozott, elkese-
redett harcban a vár katonáit ezúttal
a vár népe, közöttük az egri nők is tá-
mogatták. A vár parancsnoksága to-
vábbra is jól manőverezett tartalékai-
val. A törökök részéről várt siker el-
maradt, aminek következtében az ost-
romlók harckészsége megcsappant. Az
oszmán hadvezetés kénytelen volt be-
szüntetni a harcokat, és parancsot adni
az elvonulásra. Az erőviszonyokat jól
érezkelteti, hogy a védők az utolsó na-
pokban is hajtottak végre kitöréseket,
ráadásul portyájuk az elvonuló török
hadsereg nyomában Üllőig jutott!

Az egri diadal Európa-szerte dicső
híre tett szert. Végrehajtoi itthon is
elismerésben részesültek. Ferdinánd ki-
rály például az ostromlott vár vala-
mennyi szegénysorsú katonáját élete
végéig felmentette minden adó alól.
(98. o.)

Sugár István a továbbiakban rövi-
den tájékoztat a védelem néhány fősze-
replőjének további sorsával. Külön fe-
jezetben foglalkozik azzal a kérdéssel:
miért nem mentették fel Eger várát?
A hagyományos, meglehetősen egyol-
dalú álláspontra helyezkedve a szerző
kizárólag a császári hadvezetést hibá-
ztatja, és ebben az összefüggésben fel-
sem veti a magyar rendek felelősségé-
nek kérdését. Másfelől, a védelem si-
kerét előmozdító tényezőket sorra vé-
ve a kelleténél jobban hangsúlyozza a
védők magyar voltát és a köztük ki-
alakult bajtársi szellemet.

Az 1552-es ostrom leírása után a
szerző folytatja Eger vára történeté-
nek ábrázolását. Ismerteti az olasz ha-
diépítések által irányított korszerűsi-
tési munkálatokat, majd röviden kitér
az 1596-os, számunkra kudarccal vég-
ződött ostrom eseményeire. Végül ké-
pet ad a vár 1697-es visszafoglalásáról
és további történetéről is.

Külön értéke és színfoltja a könyv-
nek, hogy a szerző vállalja az egri vár
kultuszának bemutatását. Szemelvénye-
ket ad a kortárs és későbbi költők
műveiből, értékeli a vár viadaláról írt
irodalmi alkotásokat, a színház-film-ze-
ne-képzőművészeti feldolgozásokat. Be-
fejezésként hadtörténeti sétán kíséri
végig az olvasót a mai egri várban.

Sugár István műve kitűnő összefogla-
lás Eger várának történetéről, minde-
nekelőtt híres ostromáról. Jóllehet vé-
leményét nem támasztja alá jegyzetap-

parátus, mondanivalóját meggyőzően és
kétségtelen hitelességgel fejti ki. Tör-
téneti és ezen belül hadtörténeti szem-
pontból néhány észrevétel talán mégis
szükségesnek látszik.

A szerző alaposabban és szakszerű-
ben fejthette volna ki nézeteit, ha tá-
maszkodott volna a korszakkal foglal-
kozó történések — így leginkább Sin-
kovics István és Perjés Géza — mun-
káira. Ez esetben talán kiküszöböl-
hette volna gondolatvilágának és kife-
jezőmódjának néhol tapasztalható ré-
giességét. Példaként említhető, hogy a
szerző gyakran hangsúlyozza a „ma-
gyar” katonák dicsőségét a zsoldosok és
más nemzetiségűek rovására. Néhol a
régebbi történetírás ma már nem hasz-
nált fogalmait fedezhetjük fel (oláhok
39. és köv. o., igazi bajtársi viszony —
68. o., borzalmas török megtorlás —
42. o. stb.), máshol a közelmúlt túlzá-
sai tükröződnek (összecsaptak a hullá-
mok Ferdinánd, majd később Castaldo
feje fölött — 44., 46. o., eszeveszett feu-
dalizmus — 95. o., a Habsburg-politi-
ka és hadvezetés értékelése stb.). Gyá-
korta túlbecsüli a szerző a kortársak
adatait. Rendszeresen eltúlozza a török
haderő — kiváltképp a janicsárság —
létszámát. Az általa megjelölt 135—140
ezres hadsereg (40. o.) Sinkovics István
és Perjés Géza kutatásai nyomán nem
illeszthető bele a kor gazdasági, mozgó-
sítási és utánpótlási viszonyaiba. Újab-
ban pedig Káldy-Nagy Gyula török for-
rással alátámasztva számszerűen a
fenti létszám mintegy harmadrészét
látja igazolhatónak.

A könyv katonai szakszerűsége né-
hol kérdéses. Hiányzik a vár védelmé-
nek harcászati, hadászati jellegű érté-
kelése. Túlzott jelentőséget tulajdonít
a szerző a perzsa katonai sikereknek.

Néhány apró pontatlanságot is felfe-
dezhetünk a könyvben. Az ostromot a
szerző nem a naptár, hanem az ostrom-
ban eltöltött idő szerint keltezi. Ez a
módszer nemcsak az olvasó tájékozódá-
sát nehezíti, hanem — minthogy nincs
leszögezve a kezdő dátum — félreértést
is eredményez. Ha ugyanis az ostrom
szeptember 11-én kezdődött (74. o.), ak-
kor az elvonulás nem a 39. napon tör-
tént (85. o.), hanem a 38-on. Az utolsó
roham dátuma egyszer október 12—13,
(92—93. o.), másszor 11—12. (95. o.). A
Szent Mihály-napi ostromot szeptember
29. helyett 28-ával mutatja be (80. o.),

együttal Bolyky Tamás halálát 28. helyett 29-ére teszi.

Bizonyára technikai hiba változtatta Illésházy nádort Nándorrá (130. o.).

E kisebb pontatlanságok mit sem vonnak le az egész munka értékéből. Sugár István könyvét bátran ajánlhat-

juk az olvasók minden rétegének, kiváltképp a fiatal nemzedéknek, amelyek tagjai a hasznos és értékes ismeretek megszerzése mellett azt is megállapíthatják: Gárdonyi Géza kitűnő és hiteles munkát végzett.

Marosi Endre

SZÁNTÓ IMRE:

EGER VÁR VÉDELME 1552-BEN

(Kiadja Eger Város Tanácsa, 1971., 267 p.)

Eger védelmének érdemes kutatója, Szántó Imre, monográfiává érlelte több évtizedes munkájának eredményeit. Teljesnek ítéhető forrásanyagra és bőséges irodalomra alapozott műve, sajnos, érdemtelenül kis nyilvánosságot kapott: kiadását Eger Város Tanácsa vállalta ezer, könyvárusi forgalomba nem került példány erejéig. Remélhetően mód lesz újabb kiadására, mert mind a téma, mind a feldolgozás, és nem utolsósorban a rááldozott munka, több elismerést érdemelne.

Sugár István: Az egri vár és viadala (Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1971.) könyvével ellentétben Szántó Imre munkája kifejezetten tudományos értekezés, amelynek minden lényeges adatát és állítását széles — gyakran levéltári forrásokat felsorakoztató — apparátus támasztja alá.

Szántó Imre témáját öt részre bontva fejti ki. A könyv első fejezetében ismerteti az egri vár építéstörténetét és szerepét a török háborúk védővonalában. Az elénk tárt fejlődés világosabb és pontosabb lehetne, ha a várat ásató és történetét feldolgozó kutatók idevonatkozó eredményeit venné át, esetleg helyszínrajzzal megkönnyítve a tájékozódást.

Jól adatolt, értékes rész a vár jövődelmének bemutatása, majd a XVI. század eleji építkezések leírása. Szak-

szerűen tájékoztat a szerző a várórség fegyverzetéről és szervezéséről.

A második fejezetben Szántó Imre — korábbi tanulmányát¹ részben átvéve — az 1552. évi török hadjáratot elemzi részletesen. A török hadsereg létszámát illetően a szerző állásfoglalása határozott és világos. Kiemeli, hogy maguk a törökök igyekeztek nagydobra verni erejüket, és az általuk hangoztatott adatokat vették át a forrásaink is. Erre tekintettel a szerző — saját korábbi véleményével² is ellentétben — osztja Káldy-Nagy Gyula nézetét, és a török hadsereg összlétszámát 65—70 000 főben, hadrakelt erőit ennek legfeljebb kétharmadában jelöli meg, hozzáfűzve, hogy ezek jelentős része is martalóc volt. (62—63. o., vö. 102. o.) A török hadsereggel szembeállítva Szántó Imre részletesen ecseteli az egri vár parancsnokságának meddő erőfeszítéseit az őrség megerősítésére.

A szerző a könyv harmadik fejezetében fejti ki tárgyának fő részét: Eger védelmét. A pontosan kezelt források és Tinódi gyakran idézett sorai adják a hiteles tényanyagot, amelyen belül Szántó Imre a harccselekményeket és azok néhány magyar szereplőjét bemutatja. Az Eger védelmének eddig legteljesebb feldolgozását jelentő fejezet a könyv legértékesebb része, amelyet a harccselekmények bizonyos cso-

¹ Szántó Imre: A Temes-vidék és a Maros-völgy várainak török uralom alá jutása 1552-ben, Századok, 1971. 1. sz. 16—54. o.

² Soós Imre—Szántó Imre: Eger vár védelme 1552-ben. Budapest, 1952., 46. o. — 100—120 000 főre becsül.